

www.dereta.rs

Biblioteka
XX vek

Urednici izdanja
Aleksandar Šurbatović
Anja Marković

Naslov originala
Tarjei Vesaas
FUGLANE

This translation has been published
with the financial support of NORLA.

Copyright © Gyldendal Norsk Forlag AS, 1957
(All rights reserved)
Copyright © ovog izdanja dela DERETA doo

TARJEJ VESOS

PTICE

Prevod s norveškog

Ratka Krsmanović Isailović

Beograd

2016.

DERETA

UZ PRVI PREVOD TARJEJA VESOSA NA SRPSKI JEZIK

I *Zabranjeni raj*

Od svih skandinavskih neprevedenih i srpskom čitaocu nepoznatih pisaca, Tarfej Vesos je možda najneophodniji. Norveški moderni klasik zaslužio je ovaj kvalifikativ iz više razloga, a popunjavanje čitalačke praznine *per se* nije tek jedan od njih.

Začuđujuća reaktualizacija Vesosa, koja se najpre ogleda u reizdanjima njegovih knjiga, studija, kritičkih prikaza, pojava čitavog niza hrestomatija i kompilatornih i antologijskih izdanja, nekako se na čudan način poklapa sa norveškim književnim bumom koji je poslednjih dvadesetak godina ovu malu zemlju, slično Irskoj, izrodio u veliku književnu planetu. Tako je Pamela Pol (Pamela Paul), urednica *New York Times Book Review-a*, u majskom broju 2015, a na fonu velikog uspeha prevoda Karla Uvea Knausgora u Americi (reč je o monumentalnom delu *Moja borba*), napisala: „Izenada, svuda samo Norveška!”

Bardovi norveške proze ovog milenijuma, Laš Sobi Kristensen, Per Petešun, Jan Fose, Jan Kjerstad, Justejn Gorder i, u nešto manjoj meri, Erik Fosnes Hansen i Tor

Ulven (u startu eliminišemo planetarni uspeh norveškog krimi romana, te u prvom redu dela Jua Nesbea i Karen Fosum), mogu se, naravno, posmatrati kao izolovani fenomeni, ali se radije priklanjamo mišljenju da su oni prirodna, ako ne i logična sukcesija jedne tradicije kojoj je ovaj autor nemalo doprineo.

Tarjej Vesos je rođen 1897. u Vinjeu, a u norvešku književnost stupa još 1923. delom *Menneskebonn*. Već 1934. sa pojavom dela *Det store spelet* može se govoriti o njegovom istinskom proboju u redove zapaženih i perspektivnih pisaca. Nekoliko osnovnih biografskih činjenica kazuju nam da je Vesos na književnoj sceni delovao gotovo punih pola veka (1923–1970). Bio je izuzetno plodan pisac (objavio je za života gotovo pedesetak dela), a književnog traga ostavio je u nekim književnim formama: pisao je poeziju, kratke priče i romane, po kojima je ipak najpoznatiji i najpriznatiji. Nekoliko njegovih romana je s manje ili više uspeha ekranizovano. Pisao je na novonorveškom (*nynorsk*), drugom službenom norveškom jeziku, stvorenom na dijalekatskoj podlozi.

Vesos nije delio sudbinu nekih svojih kolega da ostane skrajnut i nepriznat. Još za života, bio je veoma cenjen, rado čitan i čak voljen pisac. O tome svedoči i nekoliko uglednih književnih nagrada, od kojih valja spomenuti Književnu nagradu skandinavskog koncila (1963) za *Ledeni dvorac* (*Is-slottet*, roman koji će Dereta takođe izdati) ili Nagradu Venecije za *Vindane* (1953). Bio je u braku sa manje poznatom spisateljicom Haldus Moren Vesos.

*

Danas je uobičajeno Vesosa sagledavati i o Vesosu govoriti kao o velikom piscu norveškog modernizma, ali i simbolizma. Ova tvrdnja samo unekoliko baca svetlo na brojne aspekte Vesosovog, pogotovo proznog rada. U nekom dalekom smislu, uz njega bi isto tako pristajala odrednica egzistencijalističkog, čak metafizičkog pisca, sem ukoliko filozofsku ideju ne proglasimo kao jedini normirajući parametar. Kako god, nesumnjivo da Tarfej Vesos inkarnira duh modernizma u svojim delima, ali ne samo tako što preuzima zasade norveških modernističkih vizionara još s kraja XIX veka, Knuta Hamsuna i Sigbjerna Obestfeldera (istina, ovog prvog je u početnoj fazi svoga rada cenio do plagiranja), no i trasira nove smernice u negovanju modernističkih preokupacija norveške književnosti, korigujući je i usaglašavajući je s izazovnim tokovima evropske proze. Još 1947. Vesos objavljuje pesničku zbirku *Leiken og Lynet*, koja je bila, ako ne prekretnica, a ono jedna od bitnih usputnih stanica u diskursu o stanju u norveškoj poeziji tog vremena, inicirajući brojne rasprave o obliku, ritmu i značenju norveške poezije nakon Drugog svetskog rata. Istovremeno, ova knjiga anticipira duh radikalnog poetskog modernizma i osobenosti poetskih pisama Rolfa Jakobsena i Kristofera Updala.

U neretko olakom izricanju sudova, dešava se da se glorifikujući jedno delo ili jednog stvaraoca, izostavlja argumentacija koja tome ide u prilog. Tako imamo slučaj da tvrdnja već postaje argument. Čin glorifikacije, sam po sebi, nije, naravno, dovoljan. U kontekstu

Tarjeja Vesosa, srećom, argumentativne atribucije koje idu u prilog tome da je on jedan od najvećih, čak najveći norveški pisac od Drugog svetskog rata, nisu izostale. Esencijalizujući njegovu pojavu i njegov značaj, kritika, ali i istorija književnosti govori najpre (s razlogom!) o jednostavnosti njegovog stila, velikom jezičkom umeću, koherentnosti njegovog narativa, izuzetnoj psihološkoj nijansiranosti likova u njegovim romanima i prilično celovitoj slici sveta u kojoj priroda i ljudi stoje integrisani, čineći jedinstvenu i nedeljivu celinu.

Tarjej Vesos ostaje među onim malobrojnim piscima koji su uspeali, bez velikog književnog egizibicionizma, da univerzalizam svoje proze zasnuju gotovo u celini na rudimentarnim sadržajima i temama (toposima), kakvi su neminovnost smrti, krivice, prisustvo besa, tuge, čežnje, odbačenosti, usamljenosti, potreba za ljubavlju, ali isto tako i ideje zajedništva... Ovo je mogući mali *Organon* Vesosovog književnog sveta u kojem daleko od proklamativnih ciljeva socijalne književnosti pobrojane „kategorije” na neponovljiv način postavljaju mnoga ključna pitanja.

Tarjej Vesos je pisac prolaznosti, što je, već samo po sebi, preduslov za dublju spoznaju i gotovo sigurna predispozicija za lomove i dramu. Ako pažljivo iščitavamo njegovu prozu, duh trajanja u njoj nikada nema privilegovano mesto i on odstupa pred neočekivanim, nepredvidivim i destabilizujućim. Poetski jezik koji mu se s pravom pripisuje nije u norveškoj prozi izuzetak. Ima li poetičnijeg jezika od Hamsunovog (a da pritom ne zaboravimo prozu Amali Skram)? Vesos u oblikovanju književnog stila nije među norveškim piscima bio

usamljen. Pre se može reći potpuno obratno: da je on krajnost stila, da je njegovo brušenje stila gotovo ekstremni oblik personalnosti, odnosno, neponovljivog autorstva.

Uostalom, pitanje stila u norveškoj književnosti daleko bi nas odvelo, ali nije zgoreg reći da su i Hamsun i Obestfelder i Sigrid Undset, ali i mnogi drugi pisci takođe vrsni stilisti. Osnovno pitanje je šta je to što Vesosa kao stilistu izdvaja od drugih stilističkih virtuoza i sunarodnika i što njegovu prozu čini toliko unikatnom.

Njegov svedeni narativ vodi do jedne vrste gotovo minimalističke proze. Dramaturgija ove proze ne podrazumeva digresije, interpolacijska i eruditska remiksovanja ili prošireni narativ. O njegovom uslovnom (narrativnom i fabulativnom) minimalizmu govorimo najpre kao o prividnom odsustvu brige za formu što je, paradoksalno, već forma po sebi.

Ako se danas zapitamo da li Vesosova proza ikom duguje, mogući su, naravno, razni odgovori i pristupi, ali autor ovog teksta veruje da je u norveškoj književnosti nekoliko preteča koji su, možda ne toliko direktno, u početnoj fazi Vesosovog stvaralaštva ovo pismo oblikovali do razine njegove kasnije autohtonosti. Tu je već pomenuti Hamsun, ali ne Hamsun iz *Gladi*, no Hamsun iz *Plodova zemlje* i *Pod jesenjom zvezdom*, i, što da ne, Hamsun iz *Poručnika Glana*. Možda ova tvrdnja zvuči veoma spekulativno, no ima dovoljno indicija da delo Aleksandra Kelanda po mnogim aspektima bude svojevrsni korelat Vesosovih opsesivizama i Keland kao duhovni brat Vesosu svakako je najbliži u romanu *Garman & Worse* objavljenom 1880. Ta se sličnost najpre

nameće na konfliktnom fonu međudnosa civilizacije i prirode, što je u Vesosa bekgraund od nemalog značaja za ideološka postuliranja, i ovaj roman ostaje posve komplementaran Vesosovim preokupacijama jednostavnošću, umećem virtuoznog ovladavanja dijaloga, te svojevrsnom politizacijom poraza pod krinkom veštog izbegavanja katastrofičnog doživljaja sveta. Takođe, čini se nepravednim Vesosovo delo ne dovesti u vezu sa danas gotovo zaboravljenim romanom Arnea Garborge *Pokoj (Fred)*, objavljenom 1892. Na ovaj roman i danas, s distance od 125 godina, gledamo s velikim uvažavanjem. Najpre iz razloga njegovog veštog spisateljskog kamufliranja psihodrame.

No, pravi stilistički, pa i u konsekvencijama metafizički i ideološki ekvivalent Vesosove proze, premda mu nije prethodio, no je u književnost stupio posle njega, jeste, u Srbiji takođe nepreveden, div norveške književnosti Jens Bjornebo. Njegov legendarni roman *Trenutak slobode (Frihetens øyeblikk, 1966)*, jedan od najboljih romana teskobe za koji znamo, svojim neponovljivim, razarajućim i subverzivnim jezikom i ekstremnim stilom, a krećući se teritorijom Tomasa Bernharda pre Bernharda, takođe oblikuje jedan stilistički mikrokosmos koji u najvećoj mogućoj meri prkosi silama književne gravitacije i izdiže se, u prilično ničeanskoj perspektivi u neprolaznu književnu orbitu. Jens Bjornebo je ostao svojevrsni, najukletiji od svih ukletih pesnika norveške književnosti, a cena njegovih jezičkih i metafizičkih bespuća bilo je njegovo samoubistvo, 1972.

II *Bergmaneska*

Opšteprihvaćeno mišljenje je da su vrhunci Vesosovog proznog stvaralaštva romani *Ptice* (1957) i *Ledeni dvorac* (1963). Ova dva romana definitivno su doprinela njegovoj svetskoj slavi i s pravom se javljaju na ekskluzivnim listama ne samo najboljih norveških i skandinavskih nego i svetskih romana XX veka. Tako su se, na primer, *Ptice* našle u sada već čuvenoj knjizi *1001 knjiga koju morate pročitati pre nego što umrete*, čije je drugo izdanje 2006. priredio Piter Bokstal, a jedan od najčuvenijih i ponajboljih književnih sajtova časopisa *Complete Review* prednost daje *Ledenom dvorcu*.

Sedam godina deli *Ledeni dvorac* od *Ptica* koje mu prethode, ali je u ovih sedam godina sazrevanja i u ova dva romana sadržana bit Vesosove umetnosti, pa i celokupno njegovo majstorstvo. Kako piše Mirko Rumac, „*Ptice* su humana studija o naoko psihički zaostalom čoveku koji tek u prirodi nalazi smirenje”.

Matis i njegova sestra Hege žive u spokojnom prirodnom okruženju kraj jezera i vode krajnje jednostavan život. Njihovu svakodnevicu, zasnovanu na bliskosti i prisnosti, narušava dolazak Jergena koji se zaljubi u Hege. Ona odgovara na taj zov i mogućnost da Matis izgubi sestru je prva velika napuklina u ovom svetu prividnog spokoja, ali i, istovremeno, začetak drame. Dubina *Ptica* stoji u obrnutoj srazmeri sa jednostavnošću, gotovo banalnošću površine. Odnosno, ono što je u ovom romanu maestralno jeste da je površina već dubina. Rutina svakodnevice, iznenada, gotovo sudbinski, transformiše

se u nešto nepredvidivo, zlokobno. Problemski aspekt ovog trougla istovremeno je moralan koliko i psihološki. Svi akteri u međusobnim interakcijama pokazuju, unatoč ljubavi koju osećaju jedni za druge, svoje egzistencijalističke limite: sebičnost, samoživost i zadovoljavanje interesa vlastitog ega jedini je rukovodeći katalizator. Ali, osim što se pokazuje kao književna tehnika, on postaje bitan faktor destabilizacije jednog naoko uređenog sveta. Dolazak Jergena već nagoveštava nered, a epicentar ove drame postaje borba za sestru. Hege odgovara na Jergenov ljubavni zov, ali stepen njene racionalizacije pri pravdanju svog emocionalnog izbora pred braćom uvek zaostaje za moralnim činom. Sukob između emocije i dužnosti pravi je predmet *Ptica*. Inače, došljak, kao strano telo, ima učestalu funkciju u Vesosovoj prozi. Podsetimo se da u *Ledenom dvorcu* došljakinja Un takođe prouzrokuje turbulencije u krhkom svetu jedanaestogodišnjakinje Sis.

U virtuosno ispisanim dijalozima, Vesos se pokazuje kao neprevaziđeni majstor. U svom jezičkom umeću i jezičkoj ogoljenosti, Vesos maestralno intenzivira konfliktni aspekt ove mikrozajednice i za divljenje je kako moralni problem *Ptica* neosetno prerasta u egzistencijalistički. Da li uopšte izbor postoji i da li mi na njega uopšte imamo pravo, pita nas ova proza. Naša individualna sreća je neizostavno nečiji gubitak, a što je stepen racionalizacije pristupa problemu veći, manji su kumulativni efekti njegovog mogućeg rešenja.

Krivica i bol, rekli smo, česte su teme Vesosove proze. *Ptice* možda više potenciraju krivicu, a *Ledeni dvorac* bol. Ali ta krivica nije kafkijanska nego kamijevska: ona

je pre svega krivica shvaćena kao nelagoda. Kjerkegovski „pojam strepnje” nije, začudo, izmakao Vesosu, ali mu nije izmakao u onoj ravni u kojoj je on filozofske postuleme pretvorio u književni jezik i namesto filozofske dispozicije konstituisao ne samo književni predmet no u jedno filzofsko osećanje uneo dramaturgiju.

Ptice su potpuno vanvremenska knjiga i njena zapanjujuća aktuelnost ogleda se upravo u tome što ona ne samo po sadržaju no upravo po formi može pripadati dvadeset prvom veku. Novi milenijum je, inače sklon transparentiji, definitivno izgubio sklonost ka simboličkim sadržajima, što *Ptice* nikako ne propuštaju da naglase.

*

Zašto ptice?

Kao metafora odlaska, promene, nestalnosti, ali i adaptivnosti, prilagođavanja, fleksibilnosti. Prostor ove ambivalencije je mitski. To su, uostalom, rebusi od kojih se sastoji Vesosov svet. Mirko Rumac, veliki poznavalac norveške i skandinavske književnosti, pišući o Vesosu, među prvima u nas, primetio je da je „čestu temu svojih romana, problem otuđenosti dvoje ljudi i teške posledice koje mogu proizići iz toga, Vesos izvrsno razradio još u svojim ranijim romanima: *Izbledjelo mjesto* [*Bleikeplassen* , 1946], *Toranj* [*Tårnet*, 1948] i *Proljetna noć* [*Vårnatt*, 1954]”. *Ptice*, kao i *Ledeni dvorac*, samo su kru-na kreacije. Komplementarnost ova dva romana pokazuje nam ne samo pisca u punom zamahu već pisca na svojem književnom vrhuncu, ali očito pisca koji je još u ranoj fazi svoga stvaralaštva markirao svoje pripovedne

interese i definisao inherentnu i spisateljsku strategiju. Možemo stvari postaviti i ovako: ako su *Ptice* početak kraja, onda je *Ledeni dvorac* sam kraj.

„Ako su *Ptice* njegovo najbolje delo, *Ledeni dvorac* je najpoetičnije“, mišljenje je Marka Akselroda. Doris Lessing je dala oduška svome ushićenju i povodom *Ledenog dvorca* napisala: „Kako je ovo jak roman, nimalo nalik drugima. Kako je samo jedinstven. Nezaboravan! Izuzetan!“ A kritičar *Kirkus Reviews-a* napisao je povodom *Ptica* nešto što na najbolji način esencijalizuje njihovu poetiku, kao i nezaboravnu rečenicu koja je, po potrebi, primenjiva na mnoga Vesosova dela: „Opsesivna tragedija u bergmanovskom pejzažu!“

Miroljub Stojanović

Matis pogleda da li je večernje nebo vedro i bez oblaka, i kako bi vedro, obrati se Hege, svojoj sestri, ne bi li je malo oraspoložio:

– Ti si kao munja, znaš.

Malo se štreću na reč koju upravo izgovori, ali ipak na jedan bezbedan način, budući da je nebo bilo čisto.

– Sa tim iglama, hoću reći.

Hege ravnodušno klimnu glavom i nastavi da plete oveći vuneni džemper. Igle su sevale. Radila je na velikoj osmolisnoj ruži koja je uskoro trebalo da se nađe među ramenima nekog mladića.

– Da, znam – uzvratila Hege kratko.

– Ali ja to vidim i na tebi, Hege.

Polako je srednjim prstom lupkao po kolenu – kao i uvek kad je razmišljao.

Gore-dole, gore-dole. Hege je davno bila prestala da ga moli da se okane te zamorne navike.

Matis nastavi:

– I nisi munja samo s tim osmolisnim ružama, nego sa svime što smišliš.

U želji da okonča tu priču, ona uzvratila:

– Da, da, da.

Matis zadovoljno ućuta.

Staviti reč munja u usta bilo je vrlo izazovno. Tad bi mu se u glavi čudno uskomešalo, i to ga je privlačilo. Munje na nebu on se nasmrtno plašio – te nikad tu reč nije pominjao po sparnom i oblačnom letnjem vremenu. Večeras je pak bilo bezbedno. Oluja se proletoš već dvaput bila oglasila, i to baš velika, tutnjalo je sa svih strana. Matis se, kao i obično, sakrio u poljski ve-ce kad je bilo najžešće – jer negde mu je neko rekao da grom tamo nikad nije udario. Je li to važno za ceo svet, Matis nije znao, ali je dosad, hvala bogu, važno za mesto u kome su oni živeli.

– Munja, da – mrmljao je stalno okrenut prema Hege, kojoj je već dojadilo to njegovo iznenadno večernje razmetanje. Ali Matis još nije bio gotov:

– Hoću reći: i u razmišljanju.

Tad ona brzo podiže glavu, kao da se nečega uplaši, kao da je nešto opasno dodirnuo.

– Dosta sad, dosta za ovaj put – reče prilično odbojno.

– Šta je sad? – upita je on.

– Ništa. Samo mirno sedi.

Hege priguši sve što je htelo napolje. Toliko je dugo nesrećna sudbina njenog nespretnog i plašljivog brata izjeda, da se, kad Matis izgovori reč razmišljanje, uvek trgne kao od nekakvog uboda.

Matis nešto i primeti, ali to dovede u vezu s onim što mu je neprestano grizlo savest – on, naime, nije radio, kao drugi ljudi – pa zato pokušava da se izvuče oporanim načinom:

– Sutra mi moraš naći nešto da radim. Ovako više ne ide.

– Da – reče ona pogledavši uprazno.

– Ovako više ne mogu. Ništa nisam pribavio za kuću od...

– Davno beše kad si ti nešto pribavio – izlete joj pomalo neoprezno, pomalo oštro. I zažali odmah, no bi kasno,

jer u tom trenutku Matis nije trpeo ni najmanji prekor, ako ga već on sam nije izrekao.

– Ne bi trebalo tako da mi govoriš – reče čudnog izraza lica.

Ona se zacrvene, pognu glavu. A Matis nastavi:

– Sa mnom treba da pričaš kao što pričaš s drugim ljudima.

– Dobro, hoću.

Hege je sedela pognute glave. Šta raditi s nemogućim? Ponekad joj naprosto dosadi – i onda reči zabole.

Brat i sestra su sedeli na tremu trošne kuće u kojoj su živeli sami. Bilo je lepo, toplo junsko veče, i stara drvena građa mirisala je lenjo nakon dugog, sunčanog dana.

Dugo su tu oni sedeli bez reči – sve dok nisu počeli da govore o munji, i o nabavci za kuću. Samo su sedeli jedno uz drugo. Matis je posmatrao vrhove šume ukočenog izraza lica. Sestri je takvo njegovo sedenje bilo uobičajeno. Znala je da ga ne вреди moliti da sa time prestane.

Njih su dvoje tu živeli potpuno osamljeni – odatle se druge kuće nisu videle – no odmah iza jelove šume išla je staza koja je vodila u poveće seoce. Rub se šume s ove njihove strane presijavao u širokoj vodi, a s druge strane su se nazirale udaljene obale. Voda je dosežala sve do padine ispod kuće, gde su Hege i Matis vezivali čamac. Okućnica je bila ograđena, na uzvisini, no sa druge strane ograde brat i sestra nisu ni imali ništa posebno da vide.

Matis nastavi svoje misli:

Ona ne zna u šta ja gledam. Mamilo ga je da joj kaže.

Jer, Matis i Hege – udvojeni su! A to Hege ne zna.

Nije joj rekao.

Odmah iza ograde, usred zelene jelove šume, uzdizala su se dva suva stabla jasike oljuštenih belih vrhova. Stajala su tik jedno uz drugo, i meštani su ih zvali *Matis i Hege*, ali pazeći da to njih dvoje ne čuju. Matis je, ipak, nekako

dočuo. Ljudi su to izgovarali u jednom dahu, gotovo kao jednu reč: Matis-i-Hege. Zasigurno je to bilo dugo u upotrebi, mnogo pre nego što je Matisu došlo do ušiju.

Dva suva vrha jasike, jedan do drugoga, usred džigljastih, zelenih vrhova jele.

U njemu je nešto mrmorilo protiv toga, te nikako nije mogao da skrene pogled s njih. Pa ipak, nikada neće reći Hege, čvrsto bi odlučio svaki put kad bi sedeli kao što su sad sedeli. Ona bi se samo naljutila, i to toliko da bi oko nije sve frcalo – a vrhovi su se, eto, tako zvali.

U isto vreme Matis je osećao i nekakvu obzirnost prema sebi i sestri, budući da su vrhovi i dalje onamo stajali. Onde su samo smetali, ali ih sopstvenik nije posekao, tu, na njihove oči, da bi u peći potpalio vatru. Kao da bi to sa sečom bilo isuviše strašno, tu, pred njima koji trpe zbog imena dveju jasika, gotovo kao ubistvo. Mora da stoga to on nije ni učinio.

Tog bih čoveka voleo jednom da upoznam, pomisli Matis. Ali, on nikada onde nije dolazio.

Matis je razmišljao dalje:

Šta li je njemu u glavi, onome kome je bilo zabavno da nadene naša imena ovim vrhovima? Nemoguće je znati. Možeš samo da sediš i o tome mozgaš u letnje večeri na tremu. No, zasigurno je to bio muškarac, taj što je to smislilo. Matis nije mogao da zamisli da je to učinila žena, on je uvek bio ljubazan prema ženama. Ljutilo ga je i to što su Hege upoređivali sa suvim vrhom – ona uopšte nije takva! Pa to svi mogu da vide. Uz to i oštroumna i snalžljiva Hege...

Šta li je to što tako duboko peče? – zapita se on.

To što znaš, odgovori mu nešto, zazvuča gotovo besmisleno, ali beše zapravo istinito.

Treba da se okrenem na drugu stranu, da okrenem leđa – a umesto toga ja u to gledam, to je prvo što ujutru uradim kad ustanem, i poslednje što uradim pred spavanje. Ne može biti više naopako.

– Matise? – ogласi se Hege.

On se trže iz misli.

– U šta to gledaš? – upita ona.

Dobro su mu bila poznata ta njena pitanja. Ne bi trebalo da sedi tako kako sedi, ne bi trebalo ovo, i ne bi trebalo ono, trebalo bi da bude kao drugi, a ne Tupan, kako su ga zvali, koji je bio samo za podsmeh i šalu gde god se pojavi.

Brzo usmeri oči na sestru. Čudne oči. Oduvek su bile bojažljive i plahe kao ptice.

– Ne gledam ni u šta – uzvрати.

– Ma nemoj.

– Baš si i ti čudna – reče on. – Pa kad bih u nešto gledao svaki put kad pogledam oko sebe – kako bi tad ovde bilo? Bilo bi krcato.

Hege samo klimnu glavom. Kao da ga je vratila u stvarnost, pa je sad opet mogla da nastavi s radom. Nikada ona nije sedela na tremu besposlena, kao što je to Matis činio, imala je hitre ruke pletilje, a na to je bila i prisiljena.

Matis je s poštovanjem gledao njen rad, to im je donosilo hranu u kuću, šta bi bez toga. On sam ništa nije zarađivao. Nikom nije bio potreban. Zvali su ga Tupan, i smejuljili se čim bi se započeo razgovor o njemu i ma kakvom poslu. *To dvoje* nikako nije išlo jedno s drugim. U selu koje je bruhalo od rada pričalo se o Matisu, Tupanu, kad bi se on prihvatio nečega – ništa od toga ne bi bilo!

Ti moj kljun o kamen – pomisli najednom – i trže se.

Kako?

No, nestade.

Slika i reči projuriše kroz njega. I jednako hitro nestadoše – umesto njih, pred očima mu se ukaza neprobojan zid.

Baci brz pogled na sestru. Ona ništa nije primetila. Sedela je onde, sitna i živahna, ali ne više mlada, sad je njoj četrdeset godina.

A da joj ipak kaže? Kljun o – ne, ona to ne bi shvatila.

Hege je sedela tik uz njega, tako da joj je on gledao u ravnu, tamnosmeđu kosu. Iznenada joj spazi pokoju sedu vlas. Duge, srebrnkaste niti.

Da mi danas oči nisu postale kao u sokola? – pomisli on u veseloj začuđenosti, pa to nikada pre nisam primećio. Smesta povika:

– Zaboga, Hege!

Ona brzo podiže glavu ponesena tonom kojim to reče. Spremno upita:

– Šta je sad?

– Pa ti si počela da sediš!

Ona sagnu glavu.

– O, da.

– Sediš – opet će on. – Nisam video pre. Jesi li znala?

Ona očuta.

– Pa, rano – nastavi on. – Tek ti je četrdeseta. A već sediš.

Tada oseti nekakav pogled. Ali ne Hegin. Nego neki drugi, odnekud. Nekakav oštar pogled. A možda je ipak bio Hegin. Uplaši se i shvati da je opet pogrešio, ali mu još to sve ne bi posve jasno, jer je, možda, ipak, samo postao oštrook?

– Hege...

Ona ga napokon pogleda.

– Šta je sad?

Ništa, izgubilo se, to što je hteo da joj kaže. A više ne bi ni onog pogleda.

– Ipak ništa – reče on. – Samo ti nastavi da pleteš.

Ona se osmehnu i reče:

– Kako ti kažeš, Matise.

– Nisi se valjda naljutila? – upita je oprezno. – Što sam rekao da si počela da sediš?

Na to ona samo protrese kosu kao u nekom poluveselom prkosu.

– Ma ne, znala sam ja to.

Inače je bez prekida radila onim sjajnim pletećim iglama. Kao da se po celi dan sâmo plete, pomisli on.

– Da, ti si oštra kao nož – reče on ne bi li se iskupio za ono što nije trebalo da kaže.

Time opet izgovori reč koja je stajala ispred njega sjajna i primamljiva. Daleko na horizontu bilo je više takvih reči, oštarih. Reči koje nisu bile za njega, ali koje je on voleo da oseti na jeziku i od kojih mu je bridelo u glavi. Sve su one bile pomalo opasne.

– Jesi li čula, Hege?

Ona uzdahnu.

– Jesam...

Ni reči više. Ne, ne, ona je jednostavno takva. A možda ju je previše hvalio?

– Ali, zaboga, rano je osedela, promrmlja on, tiho, da ona ne čuje. Kako li je sa mnom? Iz ovih ću stopa proveriti.

– Hoćeš li to u krevet, Matise?

– Ne, samo ću... – htjede da kaže da se pogleda u ogledalu, ali se zaustavi. Zatim uđe u kuću.

Tek kad uđe u kuću, Matis opazi koliko je veće lepo. Veliko jezero je bilo sasvim mirno. Obronci sa zapadne strane bili su obavijeni sumaglicom – uglavnom su uvek takvi bili. Mirisalo je rano leto. Širokim putem, koji se odande nije mogao videti od jelove šume, zujali su automobili, činilo se tek zabave radi. I nebo je bilo vedro, noćas ne bi trebalo da bude nevremena.

Posred munje, pomisli on i strese se.

Skroz-naskroz, opet on pomisli.

Onaj koji je *to* uspeo.

Mozgao je pokraj svoje sofe na rasklapanje.

Od malih je nogu Matis spavao na toj sofi – ako je išta dobro poznavao, onda je to ta sofa. Tu će spavati do kraja života, čvrsto je bio odlučio. Na njoj su bili vidljivi tragovi noža, iz vremena kad je Matis bio dete, i kad je dobio malu britvu. Bile su tu i nejasne, debele crte, išarane olovkom na neobojenom drvetu, iz vremena kad je dobio olovku. Te su crte i čudne figure stajale na unutrašnjoj strani poklopca, i u njih bi gledao svake večeri dok ne bi zaspao, voleo ih je jer se nikada nisu menjale. Kakve bi trebalo da budu, takve su i bile. U njih je bio siguran.

Hege je pripadala mala spavaća soba. Matis se odvaži i u nju uđe, jer je onde visilo jedino ogledalo u kući.

Ušao je u sobicu. Mirisalo je na čistoću, nije se osećao neki drugi miris. Ugleda ogledalo koje mu je sad trebalo.

– Hm! – izusti svom odrazu u staklu.

Odavno se nije ogledao na taj način. Ponekad bi tu ušao kad je trebalo da se obrije. Ali tad je mislio samo na brijanje, na čekinje koje nikako nije uspevao da odstrani kako treba.

Kao da je tek sad gledao Matisa.

Ne, ne, oglasi se u njemu. Mali nemi uzvik koji mu i nije bogzna šta pomogao.

– Nema šta da se vidi – promrmlja.

– Nema baš mnogo sala – on će.

– A nema ni mesa.

– Loše obrijano – opet će on.

Zazvučalo je poražavajuće.

– Ali, ima tu nešto – reče on brzo i nastavi da gleda. Ni ogledalo nije bilo baš najbolje, krivilo je sliku – premda su se, koristeći ga godinama, on i Hege na njega bili navikli.

Matisu nije trebalo mnogo da se izgubi, stojeći onde, u ženskoj sobici koja je mirisala na čisto.

Gledam se u ogledalo kao neka devojkica, pomisli on i prože ga ugodan osećaj. U tom se izandalom staklu mnogo devojkica ogledalo pre nego što su se odenule.

Mnogo lepih, primamljivih slika iz toga nastade.

Da malo o *njima* promislim, pomisli.

Ali se odmah zaustavi.

Ne, ne misli se na devojkice usred nedelje. To nije dopušteno. To niko ne čini.

Bio je nesiguran:

Ali ja to, ponekad, ipak činim, priznade.

No, niko ne zna.

Pogleda se u lice. Srete svoje oči, pogled pun prkosa. A valjda mogu da mislim na njih kad to niko ne zna, kad o tome nikom ne pričam?

Šta ću, valjda sam se takav rodio.

Opet srete svoje oči – sad raširene, pune očekivanja.

Šta je sad ovo?

Ne, ne, oglasi se nešto u njemu, u čuđenju, nasumice. O tome se i ne govori, jer je to gotovo ništa, nije vredno spomena.

– To i *nije* nešto u šta bi se buljilo – reče on glasno i time pokuša da odbaci ono što nije pripadalo tom trenutku, a što je preuzelo moć.

Zamišljeno i teško bilo je lice prekoputa njega. Bledo. Ali, par ga je očiju privlačio sebi, nije ga želeo pustiti.

Požele da kaže onom ispred sebe:

Odakle se ti, zaboga, stvori!

Zašto si došao?

No, odgovor nije hteo da čuje.

A on je bio u tim očima – očima koje nisu bile njegove, već nekog skitnice, koje su se nagledale svega i svačega u mnogim noćima i danima. Primakle su se. Zasjale. I u isti su se čas ugasile i pocrnele.

Odjednom pomisli:

Matis je tup.

Matis je Tupan.

Kako bi mi se smejali da me vide ovde kako se ogledam.

Napokon se priseti šta to on, uopšte, traži, onde u Heginom sobičku. Pa da, došao je da proveriti ima li sedih.

Spreda nije bilo ništa. Sagnuo je glavu i uperio oči u čuperak koji je pao, tražeći sede. Ni jedne jedine. Posle je pogledao pozadi, koliko je mogao da vidi.

Nema sedih, nigde. A samo je tri godine mlađi od Hege, a njoj je četrdeset.

Ne, ovde je jedan od onih koji će dugo biti bez sedih, pomisli.

Ali, kroz tri godine biću star kao Hege.

Nijedne sede vlasi. To ću zaista reći Hege, da se malo štrečne, pomisli on, zaboravivši da se njoj taj razgovor nimalo nije svideo.

Izađe napolje krupnim koracima. Hege sigurno još uvek sedi ispred kuće, plete džemper.

I zaista je bila onde, na istom mestu. Pletivo je raslo samo od sebe pod njenim hitrim rukama. Rukama u igri, u nemome plesu.

– I? – ogłosi se ona, videvši ga kako dolazi brzim korakom.

Matis pokaza svoj čuperak:

– Nijedne sede vlasi, Hege. Pogledao sam u ogledalo.

Hege nije imala želju da se opet upušta u razgovor o tome.

– Pa fino – reče ona, odbojno.

– Zar to nije dobro? – upita on.

Ona staloženo odgovori:

– Naravno da jeste.

– Kad sam ih video kod tebe – reče on – pomislio sam da bi želela...

Ona ga prekide:

– Uf...

On zastade. Nešto što se nadvilo nad Hege brzo ga zaustavi.

– Šta je? – upita, uzrujan.

Ona najzad ustade.

– Znaš, Matise...

Napeto ju je gledao.

– Reci već jednom.

– Mislim da nije nimalo zabavno, to čime se ti večeras baviš, i nikako da prestaneš.

– Ali, zar je nama *zabavno*? – uzvрати on, i pomisli kako je čudna.

Hege ga beznadežno pogleda. I kao da se najednom uplaši. Nešto se mora brzo učiniti, jer je sad Matis bio na ulazu u nešto čemu ona nije mogla da sagleda kraj.

– Mnogo nam je zabavnije nego što ti možeš da zamisliš! – odbrusi ona. – Samo što ti toga nisi svestan. Zabavljamo se svaki ubogi dan!

On se trže, ali uspe da upita:

– Kad?

– Kad? – uzvрати ona oštro.

A onda se opet smiri, ovo se moralo prekinuti.

– Mućni malo glavom, Matise, razmisli – reče ona, nimalo se ne ponašajući kao obično; odveć zahtevna, stajala je iznad njega, iako je bila niža rastom.

Matis uzvрати:

– Razmišljam, najviše što mogu.

– Jeste, razmišljaš, ali ponajviše o zabavi!

On ne odgovori, razmišljao je.

Ali zato Hege nastavi. Morala je to da raščisti, jednom zasvagda, da ne bude nikakvih nejasnoća.

– *Zabavnije* nam je nego drugima!

– Zar jeste? – promrmlja on, bez snage, jedva čujno.

– Jeste! – dočeka ona. – I to nikad nemoj da zaboraviš.

Više ništa nisu rekli. Matis se malo uspravi, ali se nije usudio da protivreči. Hege je oštroumna i sigurno zna šta

je zabava. Najbolje je ne negirati, i od sebe praviti budalu. Ljuta, gledala je u njega.

– Nisam znao – malo zatim on izusti.

A onda mu sinu, te veselo reče:

– Lepo od tebe što si mi rekla.

– Šta?

– Kad već nisam znao.

Bio je veseo, malo se i nasmeja.

– Ideš u kuću? – upita je.

Umesto da mu odgovori, Hege samo umorno klimnu glavom, i uđe unutra.

Hege je te večeri legla ranije nego obično. Makar da bude malo sama. Matis zausti da je upita za razlog, ali pre nego što uspe bilo šta da kaže, ona ga, nestrpljivo, zaustavi:

– To može da pričeka do sutra, Matise. Molim te, dosta je za danas.

I čim ona to reče, on izgubi želju bilo šta da pita. Bila je neraspložena, i najbolje je bilo da ode u svoju sobu. Zapita se da nije on šta pogrešio. Možda ono s kosom? Zar je to toliko loše, to što njena kosa sedi, a njegova ne? Ali on tu ništa ne može da učini.

Ali, Hege je ta koja ga je hranila – ona je bila njegov oslonac. A i mudra je, pre svega, što je on veoma cenio.

Sutra ću se prošetati do okolnih imanja i raspitati se ima li kakvog posla za mene, pomisli on, trebalo je to već danas da uradim.

Jer o *tome* se radi, to sa Hege. Hrani me cele godine. I to ona čini već četrdeset godina, reče on samome sebi, ni najmanje ne umanjujući stanje stvari.

Hrani me. Hrani me.

Te su mu reči u ustima bile kisele, kao da žvaće koru jasike.

A morao je da ih žvaće iz godine u godinu. Kad bi se deo sam kao što sad sedi, morao je da ih stavlja na jezik i

da ih guta, bez milosti. Bile su to najkiselije reči od svih koje je znao.

Sutra idem da radim.

Ako se nešto ne ispreči, dodade, za svaki slučaj.

Kao kroz maglu prisećao se mnogih dana kada je kod nekoga radio. Na nekom imanju, ili negde u polju, u šumi. Uvek ga je nešto, ma gde da se zatekao, omelo i on ne bi završio posao kako treba. Zato ga tamo više i ne bi pozivali. Oni oštroumni, koji su posedovali zemlju i koji su uvek mogli da ponude posao, prolazili su mimo njega kao da ne postoji.

I vraćao se Hege praznih ruku. Na to se ona bila navikla i nijedne mu ružne reči nije kazivala. Ali ona ga je izdržavala. Iako je on dobro znao šta ona o tome *misli*.

Sutra treba stegnuti srce. Otići pravo na imanja, pitati za posao.

Makar jednom da uradim kako treba, reče sebi i namrgodi se. *Moram* nešto da radim, Hege je počela da sédi.

A onda se u njemu javi misao:

Zbog mene je Hege posedela.

Postepeno je shvatao istinu. Duboko se stideo zbog svog ponašanja.

Tarjej Vesos
PTICE

Za izdavača
Dijana Dereta

Glavni i odgovorni urednik
Aleksandar Šurbatović

Lektura
Aleksandra Šašović

Korektura
Dijana Stojanović

Likovno-grafička oprema
Marina Slavković

Prvo DERETINO izdanje

ISBN 978-86-6457-050-3

Tiraž
1000 primeraka

Beograd 2016.

Izdavač / Štampa / Plasman

DERETA doo

Vladimira Rolovića 94a, 11030 Beograd

tel./faks: 011/ 23 99 077; 23 99 078

www.dereta.rs

Knjižare DERETA

Knez Mihailova 46, tel.: 011/ 26 27 934, 30 33 503

Banovo brdo, Dostojevskog 7, tel.: 011/ 35 56 445, 30 58 707

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.113.5-31

BECOC, Tapjej, 1897–1970

Ptice / Tarjej Vesos ; prevod s norveškog Ratka Krsmanović Isailović. – 1. Deretino izd. – Beograd : Dereta, 2016 (Beograd : Dereta). – 252 str. ; 21 cm. – (Biblioteka XX vek / [Dereta])

Prevod dela: Fuglane / Tarjei Vesaas. – Tiraž 1.000. – Str. 5-14: Uz prvi prevod Tarjeja Vesosa na srpski jezik / Miroljub Stojanović.

ISBN 978-86-6457-050-3

COBISS.SR-ID 222048012